Құрылтайшы және баспагер:
«Қазақстан Республикасының
Заңнама институты» ММ
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.iz.adilet.gov.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша
диссертациялардың негізгі ғылыми
нәтижелерін жариялауға арналған
басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)
Редакциялық кеңес құрамы
Сәрпеков Р.Қ. *(Нұр-Сұлтан, Қазақстан) – (төраға)*
Абайділдинов Е.М. *– з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Абызов Р.М. *– з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Белых В.С. *– з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)*
Губин Е.П. *– з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Мельник Р.С. *– з.ғ.д. (Киев, Украина)*
Моисеев А.А. *– з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Муромцев Г.И. *– з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Рахметов С.М. *– з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Малиновский В.А. *– з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Унзила Шапақ *– з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*

Редакциялық алқа құрамы
Құлжабаева Ж.О. *– з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) – (төраға)*
Азер Алиев *– PhD (Киль, Германия)*
Айымбетов М.А. *– ҚР еңбек сіңірген мәдениет қайраткері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Байниязова З.С. *– з.ғ.к. (Саратов, Ресей)*
Қазбаева Ә.Ғ. *– з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Казиев З.Ғ. *– з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Қоныс В.Т. *– з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Куликпаева М.Ж. *– PhD (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Мұшанов Т.Е. *(Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Нұрғазинов Б.Қ. *– з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Нұрмағамбетов Р.Ғ. *– PhD (Қостанай, Қазақстан)*
Рахымбердин К.Х. *– з.ғ.д. (Өскемен, Қазақстан)*
Тегізбекова Ж.Ч. *– з.ғ.к. (Бішкек, Қырғызстан)*
Бас редактор
Колтубаева Г.Б.

Журнал редакциясы
Ердешева Д.Т.
Жұмагелдина Б.Ж.
Байленова А.Қ.
Джамбуршин К.А.

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі Ақпарат және мұрағат комитетінің БАҚ есепке қою туралы куәлігі № 11219-Ж 15.11.2010 ж. (Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі №6592-Ж. 07.09.2005 ж.)
Мекен-жайы:
Қазақстан Республикасы, 010000,
Нұр-Сұлтан қ., Мәңгілік ел даңғ., 8 үй
тел.: 8(7172)74-02-06;
факс: 8(7172)74-14-43
www.iz.adilet.gov.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru,
institutzakonodatelstva@gmail.com

МАЗМҰНЫ

Редакция бағанасы 8

2018 жылғы Әділет министрлігі жұмысының қорытындысы бойынша Министрліктің кеңейтілген алқа отырысына Вице-министр Н.В. Панның баяндамасы 12

Конституциялық және әкімшілік құқық
Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА Әкімшілік-процестік құқықтық қатынастардың ұғымы және белгілері 21
Т.С. НҰРЫШЕВА Әкімшілік жазаларды тағайындау және қолданудағы кейбір мәселелер 28
Т.А. ЖЕЛДЫБИНА (Саратов қ.) Құқық теориясындағы зерттеулердің перспективалы бағыты ретінде заң шығару процесін қамтамасыз ету тетігі 35
М.И. ЖҰМАҒҰЛОВ, Д.М. ЖҰМАҒҰЛОВ Мемлекеттік басқару саласындағы қолданыстағы ұлттық заңнамаға сәйкес «Қазақстан Республикасының әкімшілік құқығы» саласының институттарын құрылымдау жүйесін реформалау 42

Азаматтық және азаматтық іс жүргізу құқығы
М.К. СҮЛЕЙМЕНОВ Қазақстанның құқықтық жүйесіне сот прецедентін енгізу перспективалары 49
М.К. СҮЛЕЙМЕНОВ, А.Е. ДУЙСЕНОВА Соттар мен төреліктердің өзара іс-қимылы: теория және практика мәселелері 56
В.Т. ҚОНЫС, К.К. САБИРОВ, А.Т. БЕКЕН Алдын-ала бағаланған залалдар және олардың тұрақсыздық айыбымен ара-қатынасы 68

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс
А.Н. АХПАНОВ, А.Л. ХАН Экстремизмге және терроризмге қарсы іс-қимылдың қылмыстық-процестік құралдарын нығайту туралы 75
Н.А. САРТАЕВА, Н.Б. МАУЫТҚАЛИ Кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауаптылығы және оларды жазалау туралы халықаралық-құқықтық нормаларды Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасына имплементациялау 80
Н.К. ИМАНҒАЛИЕВ, А.Т. ЗАВОТПАЕВА Мұнайды жымқыруі үшін жауаптылық туралы қылмыстық-құқықтық нормаларды жетілдіру туралы 87
Т.С. ТЕМІРӘЛИЕВ, Е.А. ОМАРОВ Ақпараттық жүйелерді қолдану арқылы жасалған қылмыстарға қарсы іс-қимыл проблемалары және оларды шешу жолдары 93

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану
М.А. СӘРСЕМБАЕВ, А.Қ. ҚҰСАЙЫНОВА Қазақстанның әлемдік тәжірибе аясында халықаралық транзиттік тасымалдар проблемаларды заңдық түрде шешуі 100
В.Н. СИНЕЛЬНИКОВА (Мәскеу қ.) Орта кәсіптік білім, оның негіздері: мектепке дейінгі және мектептегі тәрбиелеу мен білім беру 109
Ж.О. ҚҰЛЖАБАЕВА Меншік құқығы мен зияткерлік меншікті қорғау жөніндегі Дүниежүзілік экономикалық форумның Бәсекеге қабілетті жаһандық индексі рейтингісі бойынша жетекші елдердің халықаралық тәжірибесі 120

Құқықтық мониторинг
М.Қ. ЖҮСІПБЕКОВА ҚТұтынушылардың қажетті және анық ақпарат алуға құқықтары 128
Р.Е. ЖАҚЫПОВ Қазақстан Республикасындағы парламенттік тыңдаулар 134
М.И. ДЯЧУК Медиация - қазіргі заманның қажеттігі 140

Мемлекеттік тілдегі заң шығармашылығы практикасынан
М.А. АЙЫМБЕТОВ Заңнама терминдерін латын графикасымен жазудың кейбір мәселелері 146

МАЗМҰНЫ

Жас ғалым мінбері

А.М. КАЛГУЖИНОВА, С.С. СЕРІКБАЕВА Отбасы - тұрмыстық қатынастар саласындағы заңсыз әрекеттер: заңнамалық регламенттеу және әкімшілік практика 150

Ә.Н. СЕЙІТОВА Тауар белгілері туралы заңнаманың даму тарихы 159

Ж.К. ҚАРАЖАНОВА Квазимемлекеттік және жеке сектордағы сыбайлас жемқорлық ұғымының қалыптасуы туралы мәселесіне 168

Г.К. БЕЙСБЕКОВА Атқарушы билік органдарының заңға тәуелді актілерінің нормаларын нактылау туралы мәселесіне 174

Ғылыми өмір хроникасы

Тағайындалу туралы ақпараттық харбарлама 180

Қазақстан Республикасы Заңнама институтының Ресей халықаралық құқық қауымдастығының 62-ші жыл сайынғы жиналысына қатысуы туралы ақпараттық хабарлама, 2019 жылғы 27-31 қаңтар, Мәскеу қ. 182

Кітап көрмесі туралы ақпараттық хабарлама 186

«Жаршының» мұрағат беттері

Ш.Ж. ТАУКЕБАЕВА *Жүргізіліп жатқан әкімшілік реформалар мәнмәтініндегі билік органдары мен азаматтардың өзара іс-қимылының кейбір теориялық мәселелері (ҚР ЗИ Жаршысындағы №2(18)-2010ж. – 17-20-б.)* 188

Н.М. ПРИМАШЕВ, А.Б. ҚАЙЖАҚПАРОВА *З.ғ.к. Ш.Ж. Таукебаеваның «Жүргізіліп жатқан әкімшілік реформалар мәнмәтініндегі билік органдары мен азаматтардың өзара іс-қимылының кейбір теориялық мәселелері» ғылыми жарияланымына қайта оралғанда* 192

Есімнама

Қазақстанның заң ғылымы «алтын қорының» қазынасы (З.ғ.д., профессор С.М. Рахметовтің 70 жасына орай) 196

Қазақстандық құқық философиясы (З.ғ.д., профессор Ж.С. Елубаевтың 65 жасына орай) 200

Библиография

М.К.Сүлейменовтің, Ә.Е. Дүйсенованың «Взаимодействие судов и арбитражей в сфере альтернативного разрешения споров. Международный гражданский процесс» оқу курсына рецензия 205

М.К. Сүлейменовтің, Ә.Е. Дүйсенованың «Взаимодействие судов и арбитражей в Республике Казахстан» практикалық құралына рецензия 207

Халықаралық жеке құқық энциклопедиясына рецензия 209

Медиацияның даму перспективалары туралы монографияға рецензия 212

Даналық ойлар 216

Учредитель и издатель:
ГУ «Институт законодательства Республики Казахстан»
Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на сайте **www.iz.adilet.gov.kz**
Включен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894 от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. *(Нур-Султан, Казахстан) – (председатель)*
Абайдельдинов Е.М. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Абызов Р.М. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Белых В.С. *– д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)*
Губин Е.П. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Мельник Р.С. *– д.ю.н. (Киев, Украина)*
Моисеев А.А. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Муромцев Г.И. *– д.ю.н.(Москва, Россия)*
Рахметов С.М. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Малиновский В.А. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Унзила Шапак *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*

Состав Редакционной коллегии
Кулжабаева Ж.О. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан) – (председатель)*
Азер Алиев *– PhD (Киль, Германия)*
Айымбетов М.А. *– заслуженный деятель культуры РК (Нур-Султан, Казахстан)*
Байниязова З.С. *– к.ю.н. (Саратов, Россия)*
Казбаева А.Г. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Казиев З.Г. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Конусова В.Т. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Куликпаева М.Ж. *– PhD (Нур-Султан, Казахстан)*
Мушанов Т.Е. *(Нур-Султан, Казахстан)*
Нургазинов Б.К. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Нурмагамбетов Р.Г. *– PhD (Костанай, Казахстан)*
Рахимбердин К.Х. *– д.ю.н. (Усть-Каменогорск, Казахстан)*
Тегизбекова Ж.Ч. *– к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)*

Главный редактор
Колтубаева Г.Б.

Редакция журнала
Ердешева Д.Т.
Жумагелдина Б.Ж.
Байленова А.К.
Джамбуршин К.А.

Свидетельство о постановке на учет СМИ № 11219-Ж от 15.11.2010 г. Комитета информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан (№ и дата первичной постановки на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес:
Республика Казахстан,010000,
г. Нур-Султан, пр. Мәңгілік ел, д. 8
тел.: 8(7172)74-02-06;
факс: 8(7172)74-14-43
www.iz.adilet.gov.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru,
institutzakonodatelstva@gmail.com

СОДЕРЖАНИЕ

Колонка редакции 9

Доклад Вице-министра Пан Н.В. на расширенное заседание коллегии Министерства по итогам работы Министерства юстиции за 2018 год 16

Конституционное и административное право

Л.Т. ЖАНУЗАКОВА Понятие и признаки административно-процессуальных правоотношений 21

Т.С. НУРЫШЕВА Некоторые вопросы назначения и применения административных взысканий 28

Т.А. ЖЕЛДЫБИНА (г. Саратов) Механизм обеспечения процесса законотворчества как перспективное направление исследований в теории права 35

М.И. ЖУМАГУЛОВ, Д.М. ЖУМАГУЛОВ Реформирование системы структурирования институтов отрасли «Административное право Республики Казахстан» в соответствии с действующим национальным законодательством в области государственного управления 42

Гражданское и гражданско-процессуальное право

М.К. СУЛЕЙМЕНОВ Перспективы внедрения судебного прецедента в правовую систему Казахстан 49

М.К. СУЛЕЙМЕНОВ, А.Е. ДУЙСЕНОВА Взаимодействие судов и арбитражей: проблемы теории и практики 56

В.Т. КОНУСОВА, К.К. САБИРОВ, А.Т. БЕКЕН Заранее оцененные убытки и их соотношение с неустойкой 68

Уголовное право и уголовный процесс

А.Н. АХПАНОВ, А.Л. ХАН Об усилении уголовно-процессуальных средств противодействия экстремизму и терроризму 75

Н.А. САРТАЕВА, Н.Б. МАУЫТҚАЛИ Имплементация международно-правовых норм об уголовной ответственности и наказании несовершеннолетних в уголовное законодательство Республики Казахстан 80

Н.К. ИМАНГАЛИЕВ, А.Т. ЗАВОТПАЕВА О совершенствовании уголовно-правовых норм об ответственности за хищение нефти 87

Т.С. ТЕМИРАЛИЕВ, Е.А. ОМАРОВ Проблемы противодействия преступлениям, совершенным с применением информационных систем, и пути их решения 93

Международное право и сравнительное правоведение

М.А. САРСЕМБАЕВ, А.К. КУСАИНОВА Юридическое решение Казахстаном проблем международных транзитных перевозок в свете мирового опыта 100

В.Н. СИНЕЛЬНИКОВА (г. Москва) Среднее профессиональное образование, его основы: дошкольное и школьное воспитание и образование 109

Ж.О. КУЛЖАБАЕВА Международный опыт ведущих стран по рейтингу Глобального индекса конкурентоспособности Всемирного экономического форума по защите права собственности и интеллектуальной собственности 120

Правовой мониторинг

М. ЖУСУПБЕКОВА Права потребителей на получение необходимой и достоверной информации 128

Р.Е. ЖАКУПОВ Парламентские слушания в Республике Казахстан 134

М.И. ДЯЧУК Медиация – потребность современности 140

Из практики законотворчества на государственном языке

М.А. АЙЫМБЕТОВ Некоторые вопросы написания законодательных терминов латинской графикой 146

СОДЕРЖАНИЕ

Трибуна молодого ученого

А.М. КАЛГУЖИНОВА, С.С. СЕРИКБАЕВА Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений: законодательная регламентация и административная практика 150

А.Н. СЕИТОВА История развития законодательства о товарных знаках 159

Ж.К. КАРАЖАНОВА К вопросу о становлении понятия коррупции в квазигосударственном и частном секторе 168

Г.К. БЕЙСБЕКОВА К вопросу о конкретизации норм подзаконных актов органов исполнительной власти 174

Хроника научной жизни

Информационное сообщение о назначениях 180

Информационное сообщение о об участии Института законодательства Республики Казахстан в 62-м ежегодном собрании Российской ассоциации международного права, 27-31 января 2019 года, г. Москва 183

Информационное сообщение о книжной выставке 187

Архивные страницы «Вестника»

Ш.Ж. ТАУКИБАЕВА Некоторые теоретические вопросы взаимодействия органов власти и граждан в контексте проводимой административной реформы (статья в Вестнике ИЗРК, №2(18)-2010г. – С. 17-20) 188

Н.М. ПРИМАШЕВ, А.Б. КАЙЖАКПАРОВА Возвращаясь к научной публикации к.ю.н. Ш.Ж. Таукибаевой «Некоторые теоретические вопросы взаимодействия органов власти и граждан в контексте проводимой административной реформы» 192

Персоналии

Человек из «золотого фонда» юридической науки Казахстана (К 70-летию д.ю.н., профессора С.М. Рахметова) 196

Философия казахстанского права (К 65-летию д.ю.н., профессора Ж.С. Елюбаева) 200

Библиография

Рецензия на учебный курс Сулейменова М.К., Дуйсеновой А.Е. «Взаимодействие судов и арбитражей в сфере альтернативного разрешения споров. Международный гражданский процесс» 205

Рецензия на практическое пособие Сулейменова М.К., Дуйсеновой А.Е. «Взаимодействие судов и арбитражей в Республике Казахстан» 207

Рецензия на Энциклопедию международного частного права 209

Рецензия на монографию о перспективах развития медиации 212

Мудрые мысли 216

Founder and publisher:
SI «Institute of Legislation
of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed
on the website
www.iz.adilet.gov.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №894 from 05.30.2013)
Editorial Council members
Sarpekov R.K. *(Nur-Sultan, Kazakhstan) – (Chairman)*
Abaydeldinov E.M. *– d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Abyzov R.M. *– d.j.s. (Moscow, Russian)*
Belih V.S. *– d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)*
Gubin E.P. *– d.j.s. (Moscow, Russian)*
Melnik R.S. *– d.j.s. (Kiev, Ukraine)*
Moiseev A.A. *– d.j.s. (Moscow, Russian)*
Muromcev G.I. *– d.j.s. (Moscow, Russian)*
Rahmetov S.M. *– d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Malinovski V.A. *– d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Unzila Shapak *– d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*

Editorial Board members
Kulzhabayeva Zh.O. *– c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan) – (Chairman)*
Azer Aliyev *– PhD (Kiel, Germany)*
Aiymbetov M.A. *– Honored Worker of Culture of Kazakhstan, (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Bainiyazova Z.S. *– c.j.s. (Saratov, Russian)*
Kazbayeva A.G*– c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kaziyev Z.G. *– c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Konusova V.T. *– c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kulikpayeva M.Zh. *– PhD (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Mushanov T.E. *(Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurgazinov B.K. *– c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurmagambetov R.G. *– PhD (Kostanai, Kazakhstan)*
Rakhimberdin K.H. *– d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)*
Tegizbekova Zh.Ch. *– c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)*
Chief Editor
Koltubayeva G.B.

The editorial staff
Yerdesheva D.T.
Zhumageldina B.Zh.
Bailenova A.K.
Dzhamburshin K.A.

The certificate of registration of mass media №11219-G from 15.11.2010 from the Committee of Information and Archives of the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)
Address:
The Republic of Kazakhstan,
010000, Nur-Sultan, Mangilik el pr., 8
tel .: 8 (7172) 74-02-06
fax: 8 (7172) 74-14-43
www.iz.adilet.gov.kz
e-mail: instzak-kz@mail.ru,
institutzakonodatelstva@gmail.com

CONTENT

Editorial 10

Report of the Vice-Minister Pan N.V. during an extended session of the Ministry panel on the outcomes of Ministry of justice in 2018 12

Constitutional and Administrative Law
L. T. ZHANUZAKOVA Concept and signs of administrative procedure legal relations 21
T.S. NURYSHEVA Some questions of appointment and application of administrative penalties 28
T.A. ZHELDYBINA (Saratov city) Mechanism for ensuring the lawmaking process as a prospective research direction in the theory of law 35
M. I. ZHUMAGULOV, D.M. ZHUMAGULOV Reforming of the system of institutions structuring of the branch “Administrative Law of the Republic of Kazakhstan” in accordance with the national legislation in force in the field of public administration 42

Civil and Civil Procedural Law
M.K. SULEIMENOV The prospects of implementation of judicial precedent to the legal system of Kazakhstan 49
M.K. SULEIMENOV, A.E. DUISENOVA The interaction of courts and arbitration: problems of the theory and practice 56
V.T. KONUSOVA, K.K. SABIROV, A.T. BEKEN Liquidated damages and their relationship to the penalty 68

Criminal law and Criminal procedure
A.N. AKHPANOV, A.L. KHAN On the strengthening of criminal procedure means of counteraction to extremism and terrorism 75
N. A. SARTAYEVA, N. B. MAUYTKALI Implementation of international law norms on criminal responsibility and punishment of minors into the criminal legislation of Republic of Kazakhstan 80
N.K. IMANGALIEV, A.T. ZAVOTPAYEVA On the issue of criminal legal norms improvement on the responsibility for oil stealing 87
T.S. TEMIRALIYEV, E.A. OMAROV Problems of counteraction to crimes committed with the application of information systems and the ways to solve such issues 93

International and Comparative law
M.A. SARSEMBAYEV, A.K. KUSAINOVA Legal solution of international transit transport by Kazakhstan in the light of the world experience 100
V. SINELNIKOVA (Moscow city) Secondary professional education, its bases: preschool and school nurturing and education 109
Zh. O. KULZHABAYEVA The international experience of leading countries in the rating of the Global Competitiveness Index of the World Economic Forum on the protection of right to property and intellectual property 120

Legal monitoring
M.K. ZHUSUPBEKOVA Rights of consumers to obtain necessary and reliable information 128
R. E. ZHAKUPOV Parliamentary hearings in the Republic of Kazakhstan 134
M.I. DYACHUK Mediation – a need of modern times 140

Lawmaking practice in the official language
M. A. AIYMBETOV Latin script and some aspects of legislative terms 146

Young scholar tribune

A.M. KALGUZHINOVA, S.S. SERIKBAYEVA Unlawful acts in the field of family and domestic relations: legislative regulation and administrative practice........150

A.N. SEITOVA History of the development of legislation on trademarks........159

Zh.K. KARAZHANOVA On the issue of formation of the definition of corruption in the quasi-state and private sector........168

G.K. BEYSBEKOVA On the issue of concretizing of executive authorities bylaws norms........174

The Chronicle of Scientific Life

Information note on appointments........180

Information note on participation of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan in the 62nd Annual meeting of the Russian Association of international law, January 27 - 31, 2019, Moscow........184

Information note on book fair........186

The archive pages of the«Bulletin»

Sh. Zh. TAUKIBAYEVA Some theoretical issues of interaction of public authorities and citizens within the context of ongoing administrative reform (scientific paper in the Bulletin of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan, №2(18)-2010.-17-20 p.)........188

N.M. PRIMASHEV, A.B. KAIZHAKPAROVA Back to the scientific paper of c.j.s. Zh. Taukibayeva «Some theoretical issues of interaction of public authorities and citizens within the context of ongoing administrative reform»........192

Personalities

A person from the “golden fund” of juridical science of Kazakhstan (To the 70th anniversary of Doctor of Law, Professor S.M. Rakhmetov)........196

The philosophy of Kazakhstani law (to the 65th Anniversary of Doctor of juridical sciences, professor Zh. S. Elubayev)........200

Bibliography

Review on the tutorial by Suleimenov M.K., A.E. Duisenova «Interaction of courts and arbitrations in the field of alternative dispute resolution. International civil proceedings»........205

Review on the practical guide by Suleimenov M.K., A.E. Duisenova «Interaction of courts and arbitrations in the Republic of Kazakhstan»........207

Review on Encyclopedia of private international law........209

Review on the monograph on prospects of development of mediation........212

Wise thoughts........216

УДК 347.4

АЛДЫН-АЛА БАҒАЛАНҒАН ЗАЛАЛДАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ТҰРАҚСЫЗДЫҚ АЙЫБЫМЕН АРА-ҚАТЫНАСЫ

Венера Төлеутайқызы Қоныс
Қазақстан Республикасының Заңнама институты директоры орынбасарының м.а., з.ғ.к.;
Астана қ., Қазақстан Республикасы; e-mail: konussova@mail.ru

Қамал Қанаткалиұлы Сабыров
Қазақстан Республикасының Заңнама институты Азаматтық,
азаматтық іс жүргізу заңнамасы және атқарушылық іс жүргізу
бөлімінің аға ғылыми қызметкері, Л.Н. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университетінің PhD докторанты, заң ғылымдарының магистрі;
Астана қ., Қазақстан Республикасы; e-mail: sabirov.k@gmail.com

Аяна Тоқсанбайқызы Бекен
Қазақстан Республикасының Заңнама институты Азаматтық, азаматтық іс жүргізу заңнамасы
және атқарушылық іс жүргізу бөлімінің ғылыми қызметкері,
ҚазГЗУ университетінің PhD докторанты,заң ғылымдарының магистрі;
Астана қ., Қазақстан Республикасы; e-mail: ayana_utegenova@mail.ru

Түйін сөздер: *тұрақсыздық айыбы; алдын-ала бағаланған залалдар; азаматтық-құқықтық жауапкершілік; айыппұл; өсімпұл.*

Аннотация. *Бүгінгі таңда азаматтық құқық ғылымы әлемінде тұрақсыздық айыбы мен алдын-ала бағаланған залалдардың ара-қатынасы проблемасы дискуссиялық сипатқа ие. Алдын-ала бағаланған залалдар ұғымы Қазақстан Республикасының заңнамасында бекітілмеген. Тұрақсыздық айыбы алдын-ала бағаланған залалдарға қарағанда айыппұлдық қызмет те атқара алады. Осыған байланысты бірқатар авторлар алдын-ала бағаланған залалдарды айрықша тұрақсыздық айыбымен теңестіреді. Бұл ретте проблеманың мәні сол, соттар алдын-ала бағаланған залалдарды тұрақсыздық айыбы ретінде олар тұрақсыздық айыбының түрлеріне (өсімпұл немесе айыппұл) ресми түрде сәйкес келген жағдайда ғана саралайтындығында болып табылады. Алайда алдын-ала бағаланған залалдар тұрақсыздық айыбының құқықтық конструкциясына сай келмеген жағдайда сот тиісті шарт талабын классикалық залалдар ретінде саралауы мүмкін. Ал бұл, өз кезегінен, құрам толымсыздығы себебінен залалдардың өндірілмей қалу тәуекелін тудырады.*

Берілген мақалада алдын-ала бағаланған залалдар ұғымының анықтамасын айқындаудың, оның тұрақсыздық айыбымен байланысының проблемалық мәселелері қарастырылған, сондай-ақ аталмыш құқықтық конструкцияны Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасына енгізу мүмкіндігі мұқият зерделенген. Сонымен бірге мақалада тұрақсыздық айыбына жан-жақты сипаттама беріліп, теория мен практика тұрғысынан барынша толық талдау жүргізуге талпыныс жасалған. Алдын-ала бағаланған залалдар институтын зерттеу барысында азаматтық құқық саласында ерекше аты шыққан белгілі ғалымдардың көзқарастары келтіріліп, ағылшын практикасына баса назар аударылған.

Мақала Қазақстан Республикасының заңнамасына ағылшын құқығын имплементациялау тақырыбымен айналысатын ғалым заңгерлердің назарына ұсынылады.

ЗАРАНЕЕ ОЦЕНЕННЫЕ УБЫТКИ И ИХ СООТНОШЕНИЕ С НЕУСТОЙКОЙ

Конусова Венера Тулеутаевна
И.о. заместителя директора Института законодательства Республики Казахстан, к.ю.н.;
г. Астана, Республика Казахстан; e-mail: konussova@mail.ru

Сабиров Камал Канаткалиевич
Старший научный сотрудник отдела гражданского,
гражданско-процессуального и исполнительного производства
Института законодательства Республики Казахстан,
докторант PhD Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева,
магистр юридических наук, г. Астана, Республика Казахстан; e-mail: sabirov.k@gmail.com

Бекен Аяна Тоқсанбайқызы
Научный сотрудник отдела гражданского, гражданско-процессуального и исполнительного производства Института законодательства Республики Казахстан, докторант PhD Университета КазГЮУ, магистр юридических наук, г. Астана, Республика Казахстан; e-mail: ayana_utegenova@mail.ru

Ключевые слова: *неустойка; заранее оцененные убытки; гражданско-правовая ответственность; штраф; пеня.*

Аннотация. *Сегодня вопрос соотношения неустойки и заранее оцененных убытков является дискуссионным в мире науки гражданского права. Понятие заранее оцененных убытков в законодательстве Республики Казахстан отсутствует. Неустойка в отличие от заранее оцененных убытков, может выполнять также и штрафную функцию. В этой связи некоторые авторы отождествляют заранее оцененные убытки с исключительной неустойкой. Проблема заключается в том, что суды квалифицируют заранее оцененные убытки в качестве неустойки лишь в тех случаях, когда они формально соответствуют разновидностям неустойки (пеня или штраф). Однако в случаях, когда заранее оцененный убыток не укладывается в правовую конструкцию неустойки, суд может квалифицировать соответствующее условие договора в качестве классических убытков. А это, в свою очередь, порождает риск не взыскания убытков по мотивам недосказанности состава.*

Данная статья раскрывает проблемные вопросы определения понятия заранее оцененных убытков, их связи с неустойкой и возможности внедрения данной правовой конструкции в гражданское законодательство Республики Казахстан. Вместе с тем в статье дана полная характеристика неустойки, предпринята попытка дать максимально полный анализ с позиции теории и практики. В ходе исследования института заранее оцененных убытков приведены мнения авторитетных цивилистов, а также уделено отдельное внимание английской практике.

Статья рекомендована для юристов ученых, практиков, людей интересующихся имплементацией английского права в законодательство Республики Казахстан.

LIQUIDATED DAMAGES AND THEIR RELATIONSHIP TO THE PENALTY

Venera Konussova
Acting Deputy Director of the Institute of legislation of the Republic of Kazakhstan, candidate of legal sciences, Astana, Republic of Kazakhstan; e-mail: konussova@mail.ru.

Kamal Sabirov
Senior researcher of civil, civil procedural legislation and executive proceedings department of the Institute of legislation of the Republic of Kazakhstan, PhD student at Eurasian National University named after. L.N. Gumilyov, Master of legal sciences; Astana, Republic of Kazakhstan; e-mail: sabirov.k@gmail.com.

Ayana Beken
Researcher of Civil, civil procedural legislation and executive proceedings department of the Institute of legislation of the Republic of Kazakhstan, PhD student at KazGUU University, Master of legal sciences; Astana, Republic of Kazakhstan; e-mail: ayana_utegenova@mail.ru.

Keywords: *penalty; liquidated damages; civil liability; fine; penalty.*

Abstract. *Today, the question of the relationship between penalties and liquidated damages is debatable in the world of civil law science. The concept of liquidated damages is not regulated in the legislation of the Republic of Kazakhstan. Penalty, unlike liquidated damages, can also perform a punitive function. In this regard, some authors identify the liquidated damages with an exceptional penalty. The problem is that the courts qualify the liquidated damages as a penalty only in cases when they formally correspond to the types of penalties (penalty or fine). However, in cases where the liquidated damages do not fit into the legal construction of the penalty, the court may qualify the relevant condition of the contract as classical damages. And this, in turn, generates the risk of not claiming damages for reasons for the incompleteness of the composition.*

The problematic issues of the definition of the concept of liquidated damages, their relationship to the penalty and the possibility of introducing this legal construction into the civil legislation of the Republic of Kazakhstan are revealed in this article. However, an attempt was made in this article to provide a full

description of the penalty as well as to give the most complete analysis from the standpoint of theory and practice. During the study of the liquidated damages institute there are given opinions of reputable civilists, along with that particular attention is paid to English practice.

The article is recommended for lawyers, scientists, practitioners, people interested in the implementation of English law in the legislation of the Republic of Kazakhstan.

Ағымдағы жағдай

Тұрақсыздық айыбы институтының түп тамыры рим құқығынан бастау алады. Оған сәйкес тұрақсыздық айыбы ретінде шарт бұзған адамды жәбірленген тарап пайдасына қарай айыппұл төлеуге міндеттейтін келісім шартты түсінді. Рим құқығында нормалар тұрақсыздық айыбын талап ету мен міндеттемені нақтылы орындау арасында таңдау қажеттілігін белгіледі [1].

Жауапкершілік нысаны ретіндегі тұрақсыздық айыбының қолайлылығы және оның залалдардан ең басты айырмашылығы сол залал мөлшері алдын-ала белгілі болады. Сондықтан несие берушіге залалды өндіріп алу туралы талап қою үшін міндеттеменің бұзылғандығының фактісін дәлелдеу жеткілікті.

Қазақстан Республикасының азаматтық кодексінің (бұдан әрі – ҚР АК) 293-бабында тұрақсыздық айыбының анықтамасы берілген, - «борышқор міндеттемесін орындамаған немесе тиісінше орындамаған ретте, атап айтқанда, орындау мерзімін өткізіп алған ретте несие берушіге төлеуге міндетті, заңдармен немесе шартпен белгіленген ақша сомасы. Тұрақсыздық айыбын төлеу туралы талап бойынша несие беруші оған келтірілген залалдарды дәлелдеуге міндетті емес»[1].

ҚР АК 294-бабына сәйкес негізгі міндеттеменің нысанына қарамастан, жазбаша түрде жасалуға тиіс. Жазбаша нысанды сақтамау тұрақсыздық айыбы туралы келісімнің жарамсыздығына алып келеді. ҚР АК 293-бабына сәйкес тұрақсыздық айыбы тек ақша сомасы түрінде ғана көрініс табуы мүмкін. Айта кету қажет, шетелдік тәжірибеде тұрақсыздық айыбының ақшалай емес нысаны да кездеседі.

Тұрақсыздық айыбы туралы келісім шарт табиғаты тұрғысынан екі түрлі сипатқа ие, ол бір уақытта азаматтық-құқықтық жауапкершілік шарасы ретінде де, қамтамасыз ету шарасы ретінде де қолданылады. Г.Ф. Шершеневич айтқандай, «ол міндеттемені қамтамасыз ету құралы ғана емес, міндеттемеден жалтарған кездегі сыйақы мөлшерін анықтау әдісі болып табылады» [2; 17-25].

Тұрақсыздық айыбын жауапкершілік шарасы ретінде сипаттай келе, М.И. Брагинский мен В.В. Витрянский мұндай қорытындыға келулеріне келесінің дәлел болғанын алға тартады: 1. Тұрақсыздық айыбы міндеттеме орындалмаған не тиісінше орындалмаған жағдайда ғана өндіріліп алынады; 2. Тұрақсыздық айыбының мәні міндеттемені бұзған борышқордың қосымша шығындар көтеру міндетінде жатыр; 3. Тұрақсыздық айыбы азаматтық-құқықтық жауапкершілік орын алуы үшін қажетті шарттар болған жағдайда ғана қолданылуға жатады; 4. Тұрақсыздық айыбын төлеу міндеті мемлекеттік мәжбүрлеу негізінде қамтамасыз етіледі [3; 660-661].

Тұрақсыздық айыбының екі жақты сипатына қатысты М.К. Сүлейменов пен Ю.Г. Басин былай дейді «тұрақсыздық айыбы міндеттеменің орындалуын қамтамасыз ету құралы ғана болып қоймай, жауапкершілік шарасы ретінде де қолданылады. Сондықтан оны өндіріп алу үшін борышқорды міндеттемені бұзғандығы үшін жауапкершілікке тарту үшін қажетті шарттар болуы керек» [4].

Тұрақсыздық айыбының екі жақты сипатының проблемасы тұрақсыздық айыбының екі негізгі құқықтық теориясында көрініс тапты – бағалау және айыппұл. Бағалау теориясына сәйкес тұрақсыздық айыбы – бұл ықтимал залалдардың алдын-ала шартталған бағасы. Айыппұл теориясына сәйкес «тұрақсыздық айыбының қамтамасыз етушілік рөлі шарттық міндеттемелерді бұзушы үшін күшейтілген мүліктік жауапкершіліктің шынайы орын алу мүмкіндігінде жатыр» [5; 66].

А.Г. Карапетов айтуынша, «тұрақсыздық айыбының екі жақты сипаты жалпы романдық-германдық азаматтық құқыққа тән, ал ағылшын-американдық шарт құқығы аталмыш шараның қамтамасыз етушілік сипатын танымай, тек өтемақы ретіндегі сипатын ғана мойындайды (алдын ала бағаланған залалдар)» [6; 61].

Ағылшын құқығында тұрақсыздық айыбы әдетте шарттық құқықтық қатынастарда қолданылмайды. Алайда тұрақсыздық айыбының Қазақстан Республикасы заңнамасында қолданылғандай, тура сол мақсатты көздей отыра ағылшын шарт құқығына алдын-ала бағаланған залалдар түсінігі енгізілген.

Алдын-ала бағаланған залалдар ұғымы (liquidated damages) ағылшын құқығының элементі болып табылады және континенталдық құқық жүйесінде кездеспейді. Оның пайда болуы тарихи оқиғалардан бастау ала-

[1] *Гражданский кодекс Республики Казахстан от 27 декабря 1994 года. Общая часть. // ИПС «Әділет» http://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000_ (Дата обращения: 11.02.2019).*

ды. Ағылшын соттары ұзақ уақыт тұрақсыздық айыбына борышқорды қорқыту құралы есебінде қарады, нәтижесінде несие беруші өз залалдарын дәлелдеуге мәжбүр болатын. Сол себепті 19 ғасырдан бастап шарттарда алдын-ала бағаланған залалдар түсінігі қолданыла бастады, ол тараптар шартта ықтимал шығындардың нақты мөлшерін келісуге ниет білдірген жағдайда қолданылатын. Бұл ретте нақты залалдар сомасы алдын-ала бағаланған залалдар ретінде келісілген сомадан төмен болса да, сот үшін тараптардың шарт жасасу кезінде мұндай залалдардың орын алу мүмкіндігін көздегендері маңызды.

2015 ж. 4 қарашада Ұлыбританияның Жоғарғы Соты мөлшері несие берушінің заңмен қорғалатын мүдделеріне айқын пара-пар емес тұрақсыздық айыбына ғана тыйым салыну керек деп шешті. Сәйкесінше, тұрақсыздық айыбы ықтимал залалдарды алдын-ала есептеп алу талпынысы ретінде танылмаса да, сот оны жалпы мойындауы мүмкін. Осы мақсатта сот істің барлық мән-жайларын, бизнес ерекшеліктерін және т.б. жан-жақты зерттеуі қажет [7].

В.С. Евтеев алдын-ала бағаланған залалдар институтын зерттей келе, оларды айыппұлдық сипаты бар санкциялар деп қабылдамау қажет дейді. Себебі алдын-ала бағаланған залалдардың негізгі өзгешелігі сол оларды айыппұл нысанындағы тұрақсыздық айыбымен теңестіруге келмейді [8; 38].

Осылайша, Қазақстан Республикасы заңнамасындағы тиімді тетік - тұрақсыздық айыбын ескере отырып, «алдын-ала бағаланған залалдар» институтын енгізу қажеттілігін жан-жақты зерттеген жөн. Залалдардың орнын толтыру саласындағы құқықтың әлсіз дамуы жағдайында тұрақсыздық айыбы өте тиімді құрал болып табылады.

Сонымен бірге, тұрақсыздық айыбының ынталандырушы рөлін ерекше атап өткен жөн. Себебі өсімпұл есептеу арқылы ол қарызды тез арада жабуға ынталандырады. Бұл ретте, ынталандырушы сипаты жоқ тұрақсыздық айыбы да болады. А.Г. Карапетов айтқандай, борышқордан негізгі шарттық міндеттемені шешетін тұрақсыздық айыбы болады. «Мұндай тұрақсыздық айыбы әдетте борышқорды міндеттемені орындауға ынталандырмайды, алайда өтемақы ретінде жүре береді» [6; 62].

Дегенмен, құқықтық әдебиетте айыппұлдық және ынталандырушы әсер үнемі басты орынға ие бола бермейді, оны қосымша қасиеті ретінде қабылдау қажет [9].

Әртүрлі өлшемшарттарға байланысты ерекшеленетін тұрақсыздық айыбының түрлерін анықтау да маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Мұндай өлшемшарттарға мыналарды жатқызуға болады: а) белгілеу негіздері; ә) есептеу әдісі; б) залалдармен ара-қатынасы.

Тұрақсыздық айыбын белгілеу негіздері ретінде заңды және шарттық түрлерін бөліп қарастыруға болады. Дегенмен, кейбір зерттеушілер бұл тізімге сонымен қатар «аралас» тұрақсыздық айыбын да қосады, оған тараптар келісімі негізінде мөлшері көбейтілген және заңнама талаптарын бұзбайтын заңды тұрақсыздық айыбын жатқызады [10].

ҚР АК 294-бабында тұрақсыздық айыбы туралы келісімінің жазбаша нысаны белгіленген, жазбаша нысанды сақтамау тұрақсыздық айыбы туралы келісімнің маңызсыздығына алып келеді.

Заңды тұрақсыздық айыбына келер болсақ, несие беруші тараптардың келісімінде тұрақсыздық айыбын төлеу міндеті көзделген-көзделмегеніне қарамастан, оны төлеуді талап етуге құқылы (ҚР АК 295-б.).

Есептеу әдісіне қарай айыппұл және өсімпұл түріндегі тұрақсыздық айыбын бөліп қарастыруға болады. АК 293-бабына сәйкес тұрақсыздық айыбының түсінігі айыппұл мен өсімпұлды қамтиды. Бұл ұғымдар синонимдес болып табылмайды. ҚР АК-не берілген түсіндірмеге сәйкес «өсімпұл» дегеніміз белгілі бір уақыт аралығында міндеттемені орындау мерзімін өткізіп алғаны үшін қолданылатын тұрақсыздық айыбы. Ал «айыппұл» есебінде әдетте нақты ақша сомасындағы немесе міндеттеме сомасының белгілі бір пайыздық мөлшерлемесі түрінде белгіленген тұрақсыздық айыбын түсінеміз» [4].

ҚР АК 351-бабы тұрақсыздық айыбы мен залалдардың ара-қатынасы ережесін белгілейді. Аталмыш баптың мазмұнына сәйкес тұрақсыздық айыбының төрт түрі бар:

1. Залалдардың орны тұрақсыздық айыбы арқылы жабылмаған бөлігінде толтырылатын есепке алынатын тұрақсыздық айыбы;
2. Тек тұрақсыздық айыбын өндіріп алуға жол берілетін айрықша тұрақсыздық айыбы;
3. Кумулятивті тұрақсыздық айыбы, мұнда залал толық сомасында тұрақсыздық айыбынан тыс өндіріп алынуы мүмкін, яғни жаза ретінде. Осының салдарынан оны айыппұлдық тұрақсыздық айыбы деп те атайды;
4. Балама тұрақсыздық айыбы, яғни несие берушінің таңдауы бойынша не тұрақсыздық айыбы, не залал өндіріп алынуы мүмкін [11].

Айрықша және балама тұрақсыздық айыбы жауапкершілік мөлшерін шектейді, соның есебінен ерекше сипатқа ие. Сонымен қоса айыппұлдық, кумулятивті тұрақсыздық айыбы, керісінше, жауапкершілікті кеңейтеді және міндеттемелерді өрескел бұзғандығы үшін қолданылатын ақырғы шара болып табылады.

Проблеманы сипаттау

Тұрақсыздық айыбы мен алдын-ала бағаланған залалдардың ара-қатынасы мәселесі дискуссиялық сипатқа ие және тұрақсыздық айыбының құқықтық табиғатына негізделеді.

Бір жағынан, ағылшын құқығында тұрақсыздық айыбы орындайтын қызметті алдын-ала бағаланған залалдар да де-факто атқарады. Дегенмен, тұрақсыздық айыбының құқықтық болмысы мүлдем бөлек.

Жоғарыда аталып өткендей, тұрақсыздық айыбы алдын-ала бағаланған залалдарға қарағанда өтемақы сипатынан бөлек айыппұлдық қызметті де атқарады. Осыған орай ғылыми әдебиетте тұрақсыздық айыбы мен алдын-ала бағаланған залалдардың өзара байланысына қатысты әртүрлі көзқарастар білдірілген болатын. Кейбір авторлар алдын-ала бағаланған залалдарды айрықша тұрақсыздық айыбымен теңестіруді жөн көреді [12].

Шынымен, айрықша тұрақсыздық айыбының алдын-ала бағаланған залалдармен белгілі бір ұқсас тұстары баршылық, алайда Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасында айрықша тұрақсыздық айыбының өлшемшарттары бекітілген. Атап айтқанда, ҚР АК 351-б. 1-т. «міндеттеменің орындалмағаны немесе тиісінше орындалмағаны үшін тұрақсыздық айыбы ғана белгіленуі мүмкін болатын жағдайлар Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде айқындалады»[2].

Осылайша, қолданыстағы Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес айрықша тұрақсыздық айыбы шарттармен емес, заңнамалық актілермен белгіленуі мүмкін. Тараптардың залалдар мөлшерін шартта белгілеу мүмкіндігіне жол бермеу жөніндегі көзқарастың қаншалықты негізді екеніне қатысты мәселе әлі де ашық.

Бірқатар авторлар бұны мүліктік айналым азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің объективті шекараларын айқындайды деп ақтайды, ал ол залалдар сомасынан не келтірілген зиян мөлшерінен аспауы тиіс [13; 615]. Алайда ҚР АК 2-бабында бекітілген шарт еркіндігі қағидатын да ескеру қажет. Тараптарға шарт еркіндігіне құқықтарын іске асыруы негізінде шартқа алдын-ала бағаланған залалдарды өндіріп алу туралы ережелерді қосу мүмкіндігін беру, әлбетте, әділ болатын еді.

В.А. Белов пен А.Б. Бабаев пікіріне сәйкес шарт еркіндігі шартта айрықша тұрақсыздық айыбы нысанындағы алдын-ала бағаланған залалдарды белгілеу мүмкіндігін көздейді. Сонымен қатар авторлар алдын-ала бағаланған залалдар конструкциясы мен залалдардың орнын толық толтыру қағидаты ара-қатынасы проблемасын көтереді. Олар ұсынған гипотетикалық жағдайға сәйкес борышқорда жәбірленушіге зиянның орнын толтыруға қажетті жеткілікті ақша қаражаты жоқ, мұндай жағдайда жәбірленуші сотқа жүгінеді, атқарушылық парақ алғаннан кейін ерте-кеш талаптарының қанағаттандырылуын күтеді. Дегенмен, аталмыш жағдайдан ең қолайлы шығу жолы нәтижесінде жәбірленуші алуға тиіс болған алдын-ала анықталған сома белгіленген шарт жасасу мүмкіндігі еді. Яғни залалдардың орнын толық толтыру қағидаты жәбірленуші тараптың құқықтарын қамтамасыз етуге бағытталғанына қарамастан, нақ осы жағдайда ол түпкілікті қарама-қайшы мақсаттарға қол жеткізіп отыр [14; 894].

Мұндағы проблема соттардың алдын-ала бағаланған залалдарды тұрақсыздық айыбы ретінде олар тұрақсыздық айыбының түрлеріне (өсімпұл не айыппұл) формалды түрде сәйкес келген жағдайда ғана саралайтындығында. Алайда алдын-ала бағаланған залалдар тұрақсыздық айыбының құқықтық конструкциясына сай келмеген жағдайда сот тиісті шарт талабын классикалық залалдар ретінде саралауы мүмкін. Ал бұл, өз кезегінен, құрам толымсыздығы себебінен залалдардың өндірілмей қалу тәуекелін тудырады.

Тура сол жағдайда, егер алдын-ала бағаланған залалдар нысанындағы тұрақсыздық айыбы ҚР АК-не енгізілетін болса, соттың өз қалауы бойынша тұрақсыздық айыбы мөлшерін азайту құқығын іске асыруына қатысты проблемалар туындауы мүмкін. ҚР АК нормаларына сәйкес «егер төленуге тиісті тұрақсыздық айыбы (айыппұл, өсімпұл) несие берушінің шеккен залалдарымен салыстырғанда тым көп болса, сот борышқордың талабы бойынша борышқордың міндеттемені орындау дәрежесін және борышқор мен несие берушінің назар аударуға лайықты мүдделерін ескере отырып, тұрақсыздық айыбын (айыппұлды, өсімпұлды) азайтуға құқылы»[3] (ҚР АК 297-б.).

Бұл норма бірқатар азаматтық істер үшін ақылға қонымды болып табылады. Мәселен, қазіргі уақытта банктік заемдар шарттарынан туындайтын дауларға қатысты азаматтық істерді қарау жөніндегі сот тәжірибесіне сәйкес сот тұрақсыздық айыбының (өсімпұл не айыппұл) мөлшерін, егер заем берушінің заемшы кредитқабілеттілігін бағалауды жүргізбегендігі анықталатын болса, азайта алады[4].

Қарағанды облысының Шахтинск қа-

---

[2] *Гражданский кодекс Республики Казахстан от 27 декабря 1994 года. Общая часть. // ИПС «Әділет» http://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000_ (Дата обращения: 11.02.2019).*

[3] *Гражданский кодекс Республики Казахстан от 27 декабря 1994 года. Общая часть. // ИПС «Әділет» http://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000_ (Дата обращения: 11.02.2019).*

[4] *Нормативное постановление Верховного суда Республики Казахстан от 25 ноября 2016 года № 7 «О судебной практике рассмотрения гражданских дел по спорам, вытекающим из договоров банковского займа» // ИПС «Әділет» http://adilet.zan.kz/rus/docs/P160000007S (Дата обращения: 11.02.2019).*

лалық соты қараған азаматтық ісінен келесі мысал келтірелік. «Крамарева И.И.» ЖК жауапкерден қатты тұрмыстық қалдықтарды әкету бойынша көрсетілген қызметтер үшін берешек сомасын өндіріп алуды талап етеді. Пәтерде екі адам тұрады. 01.01.2004 ж. мен 31.12.2014ж. аралығындағы берешек 23 328 теңге, өсімпұл 9284 теңге құрайды» [15].

Сот «жауапкердің ҚР Үкіметінің 07.12.2000 ж. № 1822 қаулысымен бекітілген Коммуналдық қызмет көрсету ережелерінің нормаларын бұзғандығын» атап өтті. «Оған сәйкес (жария шартқа сәйкес) тұтынушы қызмет көрсетушімен іс жүзінде көрсетілген қызметтері үшін төлем төлеуге міндетті.

Егер төленуге тиісті тұрақсыздық айыбы несие берушінің шеккен залалдарымен салыстырғанда тым көп болса, сот борышқордың талабы бойынша борышқордың міндеттемені орындау дәрежесін және борышқор мен несие берушінің назар аударуға лайықты мүдделерін ескере отырып, өсімпұлды азайтуға құқылы деген норма қамтылған ҚР АК-нің 297-бабының талаптарын қолдана отырып, сондай-ақ талапкердің жауапкерден берешекті 10 жылдан астам уақыт бойы талап етпегенін ескере отырып, өсімпұл мөлшері 9284 теңгеден 2000 теңгеге азайтылды» [15].

Бұл мысалдағы соттың өсімпұлды азайтуы талапкердің жауапкерге 10 жылдан астам уақыт бойы талап қоймағанын ескеретін болсақ, негізді болып табылады. Егер қос тарап та кәсіпкер, ал шарт кәсіпкерлік мәміле болса, жағдай мүлде басқаша болатын еді. Мұндай жағдайда соттың тұрақсыздық айыбы мөлшерін азайтуы дискуссиялық болатын еді және ерекше назар мен талдауды қажет ететін еді. Бірқатар зерттеушілердің айтуынша, айналымның кәсіби қатысушыларының ұмытшақтығы мен селқостығына көз жұма қарауға болмайды [16; 71]. Осыған байланысты кәсіпкерлік мәмілелерге қатысты сотқа тұрақсыздық айыбын азайтуға қатысты бастама жасау құқығын беруге болмайды.

Осы орайда айта кету қажет, соттың тұрақсыздық айыбы мөлшерін азайту құқығын тарылту кәсіпкерлік мәмілелерге қатысты ғана орын алады. Жалпы алғанда, соттың мұндай құқығы тіпті кеңейтілуі де мүмкін.

Қорытындылар мен ұсыныстар

Жоғарыда келтірілгеннің негізінде келесіні атап өтеміз.

1. ҚР АК-ін кәсіпкерлік мәмілелерге қатысты шарт талаптарына сәйкес алдын-ала бағаланған залалдар нысанындағы тұрақсыздық айыбын өндіріп алу мүмкіндігіне нұсқау көзделген нормамен толықтыру қажет. Мұндай норманы енгізу шарт еркіндігі қағидатын іске асыруды нығайтуға жәрдемдеседі, ал аталмыш өзгерістерді тек кәсіпкерлік мәмілелермен шектеу тұрақсыздық айыбы мен алдын-ала бағаланған залалдар ара-қатынасымен байланысты проблемаларды жоққа шығарады.

2. ҚР АК 297-бабында соттың тұрақсыздық айыбы мөлшерін азайту құқығы көзделген. Дегенмен, АК-тің кәсіпкерлік мәмілелер бойынша алдын-ала бағаланған залалдар нысанындағы тұрақсыздық айыбын өндіріп алу мүмкіндігі қамтылған нормамен толықтырылғанын ескере отырып, соттың аталмыш мәмілелерге қатысты тұрақсыздық айыбы мөлшерін азайту құқығын қайта қарау қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. Пергамент М.Я. Договорная неустойка и интерес. М.,1905. – с.36.

2. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Т.1: Введение. Торговая деятельность. – М.: Статут, 2005.

3. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Кн.1: Общие положения. 2-е изд. - М., 2003.

4. Комментарий к Гражданскому кодексу Республики Казахстан (Общая часть). Ответственные редакторы: Сулейменов М.К., Басин Ю.Г. // ИПС «Юрист» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1019750 (Дата обращения: 11.02.2019).

5. Ерахтина О.С. Основные проблемы правового регулирования института неустойки // Законы России: опыт, анализ, практика». - 2011. №8. – с.65-72-с.66.

6. Карапетов А.Г. Неустойка как средство защиты прав кредитора в российском и зарубежном праве. – М.:Статут, 2005. – 286 с.

7. Карапетов А.Г. Минереволюция в правовом режиме договорной неустойки в Англии, и перспективы уточнения аналогичного режима в России // Интернет-ресурс: https://zakon.ru/blog/2016/1/31/minirevolyuciya_v_pravovom_rezhime_dogovornoj_neustojki_v_anglii_i_perspektivy_utochneniya_analogich (Дата обращения: 11.02.2019).

8. Евтеев В.С. Проблемы применения «заранее исчисленных убытков» в российском праве // Законодательство. 2003. №8. С.38.

9. Хохлов В.А. Гражданско-правовая ответственность за нарушение договора: дис. ... д-ра юрид. наук. Самара, 1998. - С.255.

10. Коровяковский Д.Г. Неустойка как способ обеспечения исполнения обязательств // Бух-

галтер и закон. - 2006. №1. – с.23-27.
11. Алексеев С.С., Аюшеева И.З., Васильев А.С. [и др.]. Под общ. ред. С. А. Степанова. Гражданское право. В 3х томах. Том 1. – 2011.
12. Романец Ю.В. Этические основы права и правоприменения. М.: Зерцало-М, 2012.
13. Гражданское право. В 4 т. Т.1: Общая часть: учеб. для студентов вузов / [Ем В.С. и др.]; отв. ред. Е.А. Суханов. – 3-е изд., пераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 720 с..
14. Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / под ред. В.А. Белова. – М.: Юрайт-Издат, 2007. – 993 с..
15. Гражданское законодательство. Статьи. Комментарии. Практика. Выпуск 47. Үлгі. Жилищные споры (под редакцией Председателя Верховного Суда РК, доктора юридических наук К.А. Мами, Председателя Карагандинского областного суда, доктора юридических наук М.Т. Алимбекова, профессора, доктора юридических наук А.Г. Диденко) // ИС «Параграф» http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36188333 (Дата обращения: 15.02.2019).
16. Ерахтина О.С. Основные проблемы правового регулирования института неустойки // Законы России: опыт, анализ, практика». - 2011. №8. – с.65-72.

REFERENCES

1. Pergament M.Ja. Dogovornaja neustojka i interes. M.,1905. – s.36.
2. Shershenevich G.F. Kurs torgovogo prava. T.1: Vvedenie. Torgovaja dejatel’nost’. – M.: Statut, 2005.
3. Braginskij M.I., Vitrjanskij V.V. Dogovornoe pravo. Kn.1: Obshhie polozhenija. 2-e izd. - M., 2003.
4. Kommentarij k Grazhdanskomu kodeksu Respubliki Kazahstan (Obshhaja chast’). Otvetstvennye redaktory: Sulejmenov M.K., Basin Ju.G. // IPS «Jurist» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1019750 (Data obrashhenija: 11.02.2019).
5. Erahtina O.S. Osnovnye problemy pravovogo regulirovanija instituta neustojki // Zakony Rossii: opyt, analiz, praktika». - 2011. №8. – s.65-72-s.66.
6. Karapetov A.G. Neustojka kak sredstvo zashhity prav kreditora v rossijskom i zarubezhnom prave. – M.:Statut, 2005. – 286 s.
7. Karapetov A.G. Minirevoljucija v pravovom rezhime dogovornoj neustojki v Anglii, i perspektivy utochnenija analogichnogo rezhima v Rossii // Internet-resurs: https://zakon.ru/blog/2016/1/31/minirevolyuciya_v_pravovom_rezhime_dogovornoj_neustojki_v_anglii_i_perspektivy_utochneniya_analogich (Data obrashhenija: 11.02.2019).
8. Evteev V.S. Problemy primenenija «zaranee ischislennyh ubytkov» v rossijskom prave // Zakonodatel’stvo. 2003. №8. S.38.
9. Hohlov V.A. Grazhdansko-pravovaja otvetstvennost’ za narushenie dogovora: dis. ... d-ra jurid. nauk. Samara, 1998. - S.255.
10. Korovjakovskij D.G. Neustojka kak sposob obespechenija ispolnenija objazatel’stv // Buhgalter i zakon. - 2006. №1. – s.23-27.
11. Alekseev S.S., Ajusheeva I.Z., Vasil’ev A.S. [i dr.]. Pod obshh. red. S. A. Stepanova. Grazhdanskoe pravo. V 3h tomah. Tom 1. – 2011.
12. Romanec Ju.V. Jeticheskie osnovy prava i pravoprimenenija. M.: Zercalo-M, 2012.
13. Grazhdanskoe pravo. V 4 t. T.1: Obshhaja chast’: ucheb. dlja studentov vuzov / [Em V.S. i dr.]; otv. red. E.A. Suhanov. – 3-e izd., perab. i dop. – M.: Volters Kluver, 2006. – 720 s.
14. Grazhdanskoe pravo: aktual’nye problemy teorii i praktiki / pod red. V.A. Belova. – M.: Jurajt-Izdat, 2007. – 993 s.
15. Grazhdanskoe zakonodatel’stvo. Stat’i. Kommentarii. Praktika. Vypusk 47. Ylgi. Zhilishhnye spory (pod redakciej Predsedatelja Verhovnogo Suda RK, doktora juridicheskih nauk K.A. Mami, Predsedatelja Karagandinskogo oblastnogo suda, doktora juridicheskih nauk M.T. Alimbekova, professora, doktora juridicheskih nauk A.G. Didenko) // IS «Paragraf» http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36188333 (Data obrashhenija: 15.02.2019).
16. Erahtina O.S. Osnovnye problemy pravovogo regulirovanija instituta neustojki // Zakony Rossii: opyt, analiz, praktika». - 2011. №8. – s.65-72.